

TÜRKİYE ALEVİLERİ:

GELENEKLER VE ÇAĞDAŞLIK

GEORGIY SOSNOV- RISS

ÇEV: CAFER AYDINOV

ULUSAMCOM

www.ulusam.com

ULUSAM

Ulusal Strateji Araştırmaları Merkezi

Türkiye Alevileri: Gelenekler ve Çağdaşlık

Cafer Aydınov

ULUSAM-NİSAN 2019

Çeviri

Sosnov Georgiy İvanovich* Alevi of Turkey: Traditions and Modernity.

Kitap analizi: Zhigulskaya D.V. Alevi of Turkey / D.V. Zhigulskaya ; Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences. Moscow : Probel-2000, 2016. 116 p.

Makalenin orijinaline aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz:

<https://riss.ru/wp-content/uploads/2019/03/13.pdf>

*gis-a-sos@yandex.ru

Türkiye Alevileri: Gelenekler ve Çağdaşlık

Cafer Aydınov

2018 haziranında yapılan parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri bizlere günümüz Türkiye’inde Alevilik konusunun ne kadar aktüel olduğunu gösterdi, siyasi partiler bu dini öğretiye(inanç) mensup seçmenlerin oylarını kendi taraflarına çekmek için yarış içerisindeydiler. Bunu rekabet içerisinde olan partilerin önde gelen politikacılarının alevi cemiyetleri önderleriyle çok sayıda görüşmeleri, kutsal Ramazan ayının bitimine doğru ortak yapılan iftarlara katılma şeklinde tezahür etti. Bu yönde herkesten ileriye seçim kampanyası programının, dini siyaset bölümünün 1/3’den fazlasını alevi hakları ve sorunlarına ayırmış olan, orta sağda bulunan İYİ partiye gitti.

Yine de eğer seçim öncesi yarışı hesaba katmazsak, Alevilerin problemleri Türk medyasında öncelikli gündemi oluşturan konular arasında seyrek görülmektedir. Şu da bir gerçek ki ülkenin basılı ve elektronik kaynaklarının %90’ı iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma partisinin doğrudan doğruya kontrolü altındadır. Bu bağlamda Alevilerle ilgili konular medyanın baskın olan segmentinde iç siyaset konjonktürü ve ya duruma bağlı olarak gün yüzü görmekte, genel bir kural olarak yukarıdan aşağıya komut edilmektedir.

MSU(Moscow state university) Asya ve Afrika ülkeleri enstitüsü ‘tarihi bilimler adayı kıdemli araştırma görevlisi D.V Jigulskaya tarafından üstlenilen, konunun kapsamlı tahlili Osmanlı öncesi, Osmanlı dönemi ve sonrasını, Türkiye Cumhuriyeti’nin var oluşundan sonraki kesifi biraz daha detaylı anlatmaktadır. Bu ise okuyucuya Alevilik Tarikatı’nın var oluşu, evrimi, hükümetlerin alevi siyaseti ve günümüzdeki problemlerin derinliğini analiz etmede biçimli fikir oluşturuyor.

Bu işi tartışmasız en fazla önem arz eden özelliği içerik oluşturulurken önemli literatür dizisi ve periyodik olarak yayınlan Türkçe, İngilizce yayınlardan faydalanılması, kitabı son derece bilgilendirici hale getiren güvenilirliği hususundaki yapılan değerlendirilmeler ve yorumlardır. Eğer Akademisyen V.A Gordlevski’nin 1960 ve 1962 senelerine ait topladığı eserlerin birinci ve üçüncü ciltlerindeki iki kısa bölüm ve Y.A.Averyanova’nın makalelerindeki kısa parçaları hesaba katmazsak,

D.V.Jigulskaya'ya kadar Rus Türk bilimcileri tarafından bu konun neredeyse hiç bir şekilde aydınlatılmaması bu eseri daha da değerli kılmakta. Dahası bu çalışmalarda Alevilere benzeyen fakat özdeş olmayan Mevlevilik ve Bektaşilik tarikatlarından da bahsetmektedirler.

Dini araştırmalar konusunda ciddi bir boşluğu doldurmuş olması ve de Türkiye'nin bugünkü aşamadaki politikalarının konfesyonel(dini?), sosyal yönlerini değerlendirilmiştir, bu ise yazara daha fazla yüksek meziyet yüklemektedir. O sebepten kitabın gün yüzüne çıkartılması sadece dikkat çekici değil aynı zamanda beklenen bir hadise olarak sayabiliriz.

Anadolu'da Aleviliğin ortaya çıkması ve gelişim sürecini ele alırken Jigulskaya bu inanç şeklindeki(dogma) düalizmin altını çizmekte: bir taraftan Türk Şamanizm'i, Budizm ve Manihaizm imgeleri barındıran dini senkretizm, öbür taraftan da tarihsel çekimle husule gelmiş olan, içinde İsmailiği de barındıran Şiilik. Aleviliği besleyen sufi kaynakların rolleri derin ve detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir, bunun yanı sıra Alevilik ve Bektaşilik tarikatlarının birbirleriyle olan ilişkileri farklı yönleriyle ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu konunun bugün bile aktüel olması hakkında Alevi ümmetinin kendi aralarında yaptıkları çok sayıdaki tartışmaları delalet eder. Şu bir tesadüf değildir ki, bu tartışmalardan birinin sonucu olarak Alevilik sitesinde iki tarikatın ilişkilerin formülüne yer verilmiştir: Alevilik ve Bektaşilik aynı olarak değerlendirilmekte ve din hiyerarşisi içinde kendi müesseselerini tesis etmektedir. Son zamanlarda bu tartışmalar sürüp giden bir hal almış olup bazen ise yeterince şiddetli niteliktedir. Görünüşe göre bu tartışmalar Ak parti genel Başkan'ı büyük öncü Hacı Bektaşî Velinin hürmet ve hatırasını özelleştirme çabaları, onu Alevilik içinden koparma girişimleriyle açıklanabilir.

Alevilik dini öğretisinin tabiatını incelerken yazar, doktrinlerin acayip formlarının ve renkli mozaiği akla getiren birbiriyle ilişkisi olmayan, korelasyon göstermeyen komponentlerin de altını çizerek hakkını teslim etmektedir ve Aleviliğin tüm aşamalarını, Aleviliğin diğer inançlara göre farklılıklarına dair etraflıca bir resim çizmektedir. Aynı zamanda; bizim açımızdan yazar Türk Aleviliğini İslam'ın bölgesel formu şeklinde tanımlayarak kendisiyle çelişmektedir. Belki de burada daha hassas formüller aranabilirdi, özellikle Alevilerin Tanrıyı tanıma yollarında şeriatın olmaması formülü; D.V.Jigulskaya'nın tanımlamada kullandığı teknik kendisini aklamaktadır, nitekim Alevilik doktrininin dini ve sosyal amaçlarını ayrılmaz bir bütün olarak ele almakta zaten çoğu zaman bu ayrımı yapmak imkansızdır ha5a ayırmaya çalışmak gereksizdir de. Buraya dahil olanlar kadın ve erkek eşitliği ilkesidir, bir de anahtar element olan ritüel cemdir-içerisinde dua(ibadet) dışında aydınlatıcı, eğitici ve de cumhuriyet öncesi Türkiye'de mahkeme(adli) fonksiyonlarına sahiptir.

Yazar enginliğini ritüelin özelliklerini anlatan bölümde materyali ustalıkla, canlı biçimde sunuşunda ortaya koymaktadır. Bize göre o sadece din bilimcileri ve Türkologları değil Şarkın bu hayat tarzına ilgi duymaya yeni başlayan okuyucunun bile ilgisini çekebilmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde alevi ümmetinin Cumhuriyet Türkiye'sindeki yeri ve sorunları, konunun incelenmesindeki derinlik, birçok uzman Türkolog tahrandan bile bilinmeyen zengin hususlarla başarılı bir şekilde harmanlanmıştır. Alevilerin bir kısmının ekonomik nedenlerden dolayı şehirlere zorunlu göç etmeleri ve kaçınılmaz bir şekilde ülkenin sosyal ve politik hayatına girmeleri, inanç temelleri ve prensiplerinin giderek silinmesini ilginç ve dokusal

biçimde sunulmuştur. Burada, belki de, şehirlere göçle birlikte bazı davranış ve normların da aşındığını ekleyebiliriz: eskiden Alevilerde görülmeyen agresif söylemler ve tartışma sırasında karşıdakini duymama gibi özellikler ortaya çıkmaya başladı. Son zamanlarda bu daha da dikkat çekici hal almış olup, esasen elektronik medyada özellikle gençler arasında tezahür etmektedir.

D.V.Jigulskaya'nın: "Hanefilerin Alevilere karşı ilişkileri tarihsel olarak soğukluk ve güvensizlik ile aşılmıştır ve Alevilik taraftarları 'doğru' inanca sahip Sünniler tarafından yabancı cisim olarak algılanmaktadır." tezi sadece tarihsel planda değil problemin bugün ve gelecekte aktüel olması noktai nazarından da önemlidir.

Büyük ihtimalle Türk toplumu içindeki bu çatlağı belirsiz uzun bir süre taşıyacaktır. Bu revü'nün müellifi Türkiye'de çalıştığı sıralarda Türk Hanefilerinin Alevilere karşı iyi huylu sevmemezlüklerine defalarca şahit olmuştur. Söylesene, ondan ne beklenir ki, zaten alevi. Yaklaşık şehirli birinin köylülere kibirle bakması kategorisinden bir şey. Bu bağlamda her ne kadar tartışmalı olsa da CHP'nin AK Parti'ye karşı rekabet edememe sebeplerinden birisi de, aynı zamanda alevi ve CHP'ye başkanlık yapmakta olan Tuncelili (eskiden Dersim) alevi Kemal Kılıçdaroğlu'dur.

D.V.Jigulskaya'nın 1938'de Alevilerin Dersim vilayetinden diğer bölgelere zorla taşınması konusundaki iddiası biraz abartılı olarak gözükmektedir, abartının nedeni muhtemelen sorunları araştırırken alevi baskınlığı daha fazla olan kaynaklara hevesli bir şekilde dalması olabilir. Kitaptaki verilere göre Dersim vilayetinin nüfusu o dönem 765 bin idi, göç ettirilenlerin sayısı 9 bini geçmemiştir.

"1974'te Kıbrıs'taki operasyonun ülkedeki politik iklim üzerine negatif etkisi oldu" tezi üzerine de itiraz edilecek hususlar var. O sıralar Türkiye'de çalışmakta olan bu değerlendirmenin yazarı şartlanmış öforiye dönüşmekte olan, toplumdaki büyük bir yükselişi gözlemlene şansına sahip olmuştur, ancak bu doğasında çoğunluğu oluşturan Türkler ve sade milliyetçilikten kaynaklanmıyor, bir de operasyon hızlı ve kayıpsız olması durumu var. Müteakip siyasi iklimi etkileyen ekonomik krize gelince, dış borçlanmaların askıya alınmasını da içeren Avrupa'nın ekonomik yaptırımlarından ibaredir.

Kaynakların ustaca seçimi ve üzerlerinde özenle çalışması Jigulovskaya'ya yüksek değer kazandırmaktadır. Bu bağlamda bilimsel dolaşıma, bugün bile aktüelliğini koruyan 1990 senesindeki "Alevi manifestosu"na ait hacimli hülusalardan dahil edildiğine dikkat çekmek isterim. Sadece küçük bir hususu netleştirmek gerekiyor. Belki de cem evlerinin sadece kültürel merkezler olduğunu ve ibadet yeri olduğunu iddialı bir şekilde ifade etmemeliydi. Evet çoğu zaman ibadet yeri olarak tanınmazlar ama bu sadece Bakanlar Kuruluna bağlı Diyanet İşleri tarafından ortaya koyulan irade, bu kabul görmezlik Sünni nüfus ve yerel makamlar tarafından pek fazla benimsenmemiştir, cem evleri özellikle merkezi ve doğu illerde Alevilerin inançlarına ve ritüellerine uyacak şekilde fonksiyon göstermektedir. Ancak bu aşamada, cem evlerinin ibadet yeri işlevinin hükümet tarafından resmi olarak tanınmasındaki sayısız(!) gelişmelerden bahsedebiliriz.

Böylece, Haziran 2006'da Sivas'ta belediyesi sadece izin vermekle kalmayıp, aynı zamanda vilayetteki ilk cem evinin açılış merasimini kısmı olarak finanse etti. Ekim 2009'da Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı askeri çatışmalarda ve terörle mücadelede hayatını kaybedenlerin alevi cem evlerinde cenaze törenleri yapmasına izin verdi. Temmuz 2014'te Hacı Bektaşî Veli ibadethanesinde devlet resmilerinin huzurunda(188 yılda ilk defa) alevi ritüeli gerçekleşti.

Son bölümde, D.V. Jigulskaya, AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonraki dönemde Aleviliğin sorunlarını ayrıntılı biçimde, hakkını teslim ederek inceliyor ve analiz ediyor, ülkenin iç politikasının, büyük ölçüde Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan'ın "muhafazakar demokrasi düzleminden popülist İslami sahte demokrasiye geçişin önlenmesinde" başarılı olup olmamasına bağlı olacaktır diye adil bir hülasa ortaya koyuyor. Ne yazık ki, 2016'da yazarın doğru olarak fark ettiği bu eğilim, zaman içinde kendisini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hükümet yavaşça ama kararlı bir şekilde kamuoyuna ve Türkiye'nin siyasal hayatına, İslam'ın sadece bireysel unsurları değil, İslami bankacılık, finans da dahil olmak üzere sosyal ve ekonomik özellikleri de barındıran hususların birçoğunu zerk etmektedir.

Yine şöyle varsayımda bulunarak risk alalım, hükümet Alevilere doğru zorunlu olsa da bazı adımlar atmak zorundadır. Bazı belirtiler buna işaret etmektedir, ancak belki de sadece bazı istisnai hususlardan bahsedebiliriz. Örneğin, alevi olan Binali Yıldırım'ın önce Ulaştırma ve Haberleşme Bakanı, ardından Başbakan ve Haziran 2018'den bu yana da Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak atanması-ülke hiyerarşisinde üçüncü makam.

Alevilerin ülkenin sosyal ve politik yaşamına entegrasyonundaki gerçek rakibi, Siyasal İslam'dır. Bununla ilintili olarak Alevilik ortamında daha da fazla tabakalaşma bekleyebiliriz: bir kısmı yeni Hanefi realitesinde kendilerini aktif bir şekilde arayacaklardır, diğer bir kısmı ise kendi içinde daha da izole hale gelecektir. Dinamik ve her zaman da tahmin edilemeyen durumların gelişmesi, bize göre Alevi meseleleriyle ilgili araştırmaların devam etmesi gerektiğini dikte etmekte ve umuyoruz ki bu konu yazar tarafından daha da geliştirilir ve aydınlatılır. Rus politikasının Türkiye yönündeki yoğunlaşması bu konuyu daha cazip hale getirmektedir.

Özetleyecek olursak, şöyle sonuçlandırabiliriz Alevilik sorunlarıyla ilgili yıllar devamında birikmiş zengin bilgi, materyalle çalışma becerisi, derin analiz tutkusu ve canlı bir biçimde zarif sunum tarzı D.V Jigulskaya'ya sadece geçmişle ilgili değil gelecekle ilgili de enteresan ve faydalı bir kitap yazmasına izin verdi.